

Մարգիս ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

ԶԱՐՄԱՅՐ ՆԱՀԱՊԵՏԻ ԵՎ «ՔԱՂԴԵԱՅԻՈՑ» ԱՐՔԱՅԱՅԱՆԿԻ ՇՈՒՐՋ

Մովսես Խորենացու «Հայոց պատմության» մեջ հայոց Ջարմայր նահապետը հիշատակված է որպես Տրոյական (Եղիական, Իլիական) պատերազմի մասնակից: Նրա վերաբերյալ այնտեղ ասվում է. 1. «Ջարմայր. սա օգնական Պրիամու ի Տեւտամայ առաքեալ ընդ եթովպացի զօրուն՝ մեռանի ի քաջացն Հելլենացոց»:¹ 2.«Թէ Եղիական պատերազմն առ Տեւտամաւ. եւ մեր Ջարմայր ընդ եթովպացի զօրուն լինել սակաւութ, եւ ի նոյն մահ»:² 3.«Եւ մեր Ջարմայր ի ծառայութեան Ասորեստանեայց սակաւութ ընդ եթովպացի զօրուն օգնական Պրիամու, եւ անդ ի քաջացն Հելլենացոց վիրաւորալ մեռանի»:³ Ինչպէս տեսնում ենք, Մովսես Խորենացին հայոց Ջարմայր նահապետին համարում է ոչ միայն Տրոյական (Եղիական) պատերազմի մասնակիցը, այլև Ասորեստանի Տեւտամոս թագավորի հպատակը: *Տեւտամոս* անունը բերված է նաև նրա հիշատակած «Քաղդէացոց» արքայացանկում: Հայտնի է, որ մեր պատմահայրը Շամիրամի մահվանը հաջորդած դեպքերը շարադրում է ըստ անհայտ հեղինակի գործ «Պիտոյից հյուսման պատմության» («ի Հիւսման պատմութենէ Պիտոյից»-Ա, Ժթ), իսկ Եբրայեցվոց և Քաղդացվոց արքայացանկերը բերում է գերագանցապէս Եվսեբիոս Կեսարացու «Քրոնիկոն»-ից:⁴

Արևելագետներին վաղուց հայտնի է, որ *Տեւտամոս* անունով թագավոր Ասորեստանը չի ունեցել, իսկ *Տեւտամոս*-ը առհասարակ ասորեստանյան արքայերենով ստուգաբանվող անուն չէ: Այսուհանդերձ, կարծում ենք, որ իրավացի էր ակադեմիկոս Ս.Երեմյանը, երբ Տրոյական պատերազմին հայերի մասնակցության մասին ավանդության մեջ պատմական հենք էր տեսնում: Նա գրում է. «Համաձայն այդ ավանդության, Ջարմայրը տրոյացիներին օգնության է ուղարկվել Ասորեստանի թագավոր Տեվտամի կողմից: Այս վկայությունը հիշեցնում է հունական այն վերսիան, որի համաձայն՝ տրոյացիների դաշնակիցներից մեկն էր Մեմնոնը... Այս Մեմնոնին Պրիամոսին օգնության էր ուղարկել Տեվտամը, որին անորոշ ձևով անվանում են Ասորեստանի կամ Ասիայի թագավոր... Ուշագրավ է, որ Պրիամոսի դաշնակից պելասգյան առաջնորդները նրան օգնության էին եկել տրոյական Լարիսայից և Տեստամի թոռներն էին»:⁵ Մեր կարծիքով, «Ասորեստանի կամ Ասիայի

¹ «Մովսիսի Խորենացու պատմութիւն Հայոց» (այսուհետև՝ *Խորենացի*), Եր., 1981, գիրք Ա, գլ. 1:

² Նոյն տեղում, Ա, 1բ:

³ Նոյնը:

⁴ *Мовсес Хоренаци, История Армении, перевод с древнеармянского языка, введение и примечания Г.Саркисяна, Ер., 1990, С. 228, пр. 130, 131.*

⁵ *Երեմյան Ս., Հայ ժողովրդի կազմավորման ընթացքը, «Պատմա-բանասիրական հանդես», 1970, թիվ 2, էջ 42:*

թագավոր» անվանված Տևտամուր իրականում եղել է խեթական դարաշրջանի արևմտյան Փոքր Ասիայում (որին էր միայն նախապես վերաբերում *Սսիա* անունը)⁶ իշխած սեպագրային Ասուվա երկրի թագավորը, որի սեպագիր *Aššua* (կարդա՛ր՝ *Assua*) անունը հետագայում է իր տեղը զիջել ավելի հանրածանոթ *Սսիա* ('*Ἀσία*) և *Սսորեստան* (հուն. *Ἀσσυρία*/*Assuria) անուններին:⁷

Խեթ թագավոր Թուդխալիա IV-ի (մ.թ.ա. 1265-1235թթ.) օրոք խեթերին հպատակված Ասուվան ընդգրկում էր 22 մանր երկրներ՝ ներառյալ *Taru(u)ša*-ն և *Šilušija*-ն, որոնք համարվում են Հումերոսի «Իլիական»-ից հայտնի *Տրոյան* և *Իլիոն*/*Իլիոս*:⁸ Խեթական արձանագրություններից պարզվում է, որ հարևան Ասուվայում գերիշխելու գործում խեթերի հակառակորդը եղել է Ախիյավան (աքայացիների՝ միկենյան հույների պետությունը):⁹ Ախիյավան և իր դաշնակիցներն են եղել *Տրոյան* կործանողները,¹⁰ իսկ նրանց հակառակորդ խեթերը, բնականաբար, օգնել են Ասուվային (տրոյացիներին), և օգնողների մեջ է եղել Զարմայր Նահապետը: Տրոյական պատերազմում տրոյացիներին՝ հայերի ցուցաբերած օգնության մասին հայկական ավանդության պատմականությունը կողմնակիորեն հաստատվում է խեթական սեպագիր արձանագրությունների այն տվյալների միջոցով, որոնցում խոսվում է խեթական բանակում ծառայած հայասացիների ու Հայկական լեռնաշխարհի բնակիչ մանդա, սալա, խեմուա և այլ ցեղերից հավաքագրված վարձկան կառավարտիկների մասին:¹¹ Խեթ թագավոր Մուրսիլի II-ի վկայությամբ, երբ Հայասա-Ազիի դեմ ձեռնարկած արշավանքի ժամանակ խեթական բանակը մոտեցել էր ազիական Դուկամա քաղաքին, այս քաղաքի ավագները դիմավորել էին իրեն և ասել. «Մեզ, մեր տեր, հավաքվածներիս վերցրու և մեզ ուղարկիր Խաթթուսաս քաղաք, մեզ դարձրու հետիոտն զինվորներ և կառավարտիկներ»: ¹² Մրանք պատահական ասված խոսքեր չեն: Դուկամայի բնակիչներին քաջ հայտնի է եղել, որ խեթ թագավորներն իրենց բանակների շարքերը համա-

⁶ *Անգամ վաղմիջնադարյան հայ մատենագրության մեջ կարելի է հանդիպել Սսիա-ի (Սսիաստան ձևով) այդպիսի ընկալման (տե՛ս «Սերեոսի եպիսկոպոսի պատմություն», Եր., 1939, էջ 8-9-ում՝ երիցս- Մ.Պ):*

⁷ *Պետրոսյան Ս., Պատմականը Զարմայր Նահապետի մասին ավանդագրություն, «ԳՊՄԻ հանրապետական գիտական նստաշրջանի նյութեր», պրակ 2, Գյումրի, 2009, էջ 28-32:*

⁸ *Герни О., Хетты, М. 1987, С. 37, 52-53: Քոսյան Ա., Խեթական տերությունը և Ախիսիյավան (Տրոյական պատերազմը), Եր., 1977, էջ 26-27:*

⁹ *Герни О., նշվ. աշխ., էջ 51-52, Քոսյան Ա., նշվ. աշխ., էջ 23-27:*

¹⁰ *Քոսյան Ա., նշվ. աշխ., էջ 30-32:*

¹¹ «Հայ ժողովրդի պատմություն», ՀՄՄՀ ԳԱ հրատ., հ. I, Եր., 1971, էջ 199: Խեթ թագավորներին ծառայած Հայկական լեռնաշխարհի բնակիչ կառավարտիկներին ի նկատի առնելով է Բ. Գյակոնովը գրում. «Ձիակառքերի միջոցով մարտ վարելու արվեստը Փոքր Ասիա կարող էր թափանցել նաև շրջանցելով խուրիներին, օրինակ, «Մանդա ցեղի» կամ «Մալա ցեղի» նման ինչ-որ վարձկան զորքի միջոցով» (*Дьяконов И. Предыстория армянского народа, Ер., 1968, С. 43*):

¹² «*Keilschrifttexten aus Boghazköi (Wissenschaftliche Veröffentlichung der Deutschen Orient Gesellschaft),*» Leipzig-Berlin, 1916-1926, IV, 4, III, 22-23; «Հայ խողովրդի պատմության քրեստովատիս», հ. I, Եր., 1981, էջ 11:

լրում էին նաև Հայկական լեոնաշխարհի բնակիչ հետիոտն զինվորներով և կառամարտիկներով:

Ասորեստանի Թիզլաթփալասար I թագավորի վկայությամբ, իր գահակալումից (մ.թ.ա. 1115թ.) 50 տարի առաջ «Խեթերի երկրի անհնազանդ մարդիկ (զինվորները)» մուշկերի հետ միասին գրավել էին Արևմտյան Տիգրիսի ձախափնյա, իսկ իր ժամանակ՝ նաև աջափնյա բնակավայրերը:¹³ Որ այդ «անհնազանդները» եղել են Հայկական լեոնաշխարհի բնակիչներ, ցույց են տալիս նրանց անվանումները ^{KUR}Urmaia^{meš} և ^{KUR}Kaškaia^{meš}, այսինքն՝ «ուրումեացի, Ուրումու երկրի բնակիչ» և «կաշկացի, Կաշկու երկրի բնակիչ»: Մրանցից երկրորդների դեմ խեթ թագավորների ձեռնարկած արշավանքներից պարզվում է, որ սրանք բնակվել են Արևելապոնտական լեոնաշղթայում,¹⁴ իսկ առաջինների հայրենիքը գտնվում էր Հայկական Տավրոսում՝ կենտրոն ունենալով Մասնա լեոների «Ներքին Ուրումու» երկիրը:¹⁵ Հետազոտողների կողմից անհրաժեշտ ուշադրության չարժանացած «անհնազանդ» որակումը ցույց է տալիս, որ Ուրումու և Կաշկու երկրների զինվորները Խեթերի երկրում ծառայելիս ապստամբել էին խեթական թագավորի դեմ:

Խեթական բանակում ծառայած հայկական ցեղերից երեքի ներկայացուցիչների վերաբերյալ նշելով, որ դրանք վարձկան կառամարտիկներ էին և նախապես ազատված էին հարկերից, Ի.Դյակոնովն ավելացնում է. «Մանդա ցեղը չի տեղորոշվում: Ինչ վերաբերում է Սալային (Սալուա) և Խեմնուվային (Խիմուա, Խիմմե և այլն), ապա այդ երկու ցեղերը (կամ մարզերը) պետք է որոնել Հայկական լեոնաշխարհում Եփրատի և Վանա լճի միջև, հնարավոր է նաև ավելի արևելք»:¹⁶ Դյակոնովի կողմից այս տողերի գրվելուց առաջ Գր.Ղափանցյանը և Ա.Խաչատրյանը ցույց էին տվել, որ հայ նախարարական Մանդակունի տոհմը ծագում է մանդա ցեղից,¹⁷ իսկ նախարարական այս տոհմի ժառանգական տիրույթը Արշամունիք գավառն էր, որը նույնպես գտնվում էր Եփրատի և Վանա լճի միջև: Ընդ որում, Գր. Ղափանցյանը շեշտում է, որ այդ Մանդա և Սալա ցեղերը եթե միասին են հիշատակված խեթական կողեքում, ապա նրանցից սերած Մանդակունի և Սաղկունի/Սլկունի նախարարական տոհմերն էլ միասին են հիշատակվում թե՛ Վաղարշակ թագավորի կողմից նախարարություններ հաստատելու ժամանակ (Խորենացի, Բ, ք), թե՛ Գահնամակում (զբաղեցնելով համապատասխան

¹³ *Дьяконов И.* Ассиро-вавилонские источники об истории Урарту (այսուհետև՝ *АВВИУ*), М., 1960, NN 10-13.

¹⁴ *Хачатрян В.* Восточные провинции Хеттской империи, Ер., 1971, С. 87-90.

¹⁵ *АВВИУ*, N 23: *Երևմյան Ս.*, Հայերի ցեղամիությունը Արևե-Շուպրիա երկրում, «Պատմաբանասիրական հանդես», 1958, թիվ 3, էջ 62:

¹⁶ *Дьяконов И.* Предыстория армянского народа, С. 53.

¹⁷ *Ղափանցյան Գ.*, Հայոց լեզվի պատմություն (հին շրջան), Եր., 1961, էջ 45-46: *Խաչատրյան Ս.*, Հայաստանի սեպագրային շրջանի քննական պատմություն, Եր., 1933, էջ 223-225: *Երևմյան Ս.*, Հայաստանը քսոս «Սշխարհացոյց»-ի, Եր., 1963, էջ 40:

նաբար 47-րդ և 48-րդ գահերը), թե՛ Զորանամակում («Արևմտյան դռան» նախարարությունների շարքում՝ համապատասխանաբար 14-րդ և 15-րդ տեղերում):¹⁸

Մովսես Խորենացու բերած «Համեմատութիւն ճննդաբանութեան ազգիս մերոյ ընդ Եբրայեցոցն և ընդ Քաղդեացոցն մինչև ցՄարդանապարտ...»¹⁹ կոչվող գուգահեռ արքայացանկերից «Քաղդեացոց»-ի վերջին անունը՝ *Սարդանապարտ*-ը հունական աստվածաշնչային ձևն է Ասորեստանի Աշուրբանիպալ (մ.թ.ա. 665-635թթ.) թագավորի անվան: Այս պատմական անձը, բնականաբար, ասորեստանյան անուն է կրում, որը Ասուվայի հետ կապ չունի: Բայց ի տարբերություն նրա *Սարդանապարտ/Աշուրբանիպալ* անվան, Զարմայրի ժամանակակից «ասորեստանցի» թագավորի *Տեւամոս* *teut-am-os անունը ասուրական (աքադական) ծագում չունի: Այս արքայանվան հիմքային *Տեւա*- բաղադրիչի մեջ (սրան հավելված են -am- վերջածանցը և հունական անուններին բնորոշ -os վերջավորությունը՝ ուղղ. հոլ.) մենք տեսնում ենք հ.-ե. *teutā «ժողովուրդ» նախաձևի ժառանգորդը՝ պահպանված թրակյան *Τιοῦτα, Τιοῦτη, Τουτα*,²⁰ գալլական *Toutonos* անձնանուններում և հին բարձր գերմ. *diot* «ժողովուրդ», օսկ. *touto* «համայնք», լիտվ. *tautā* «ժողովուրդ», գոթ. *þiudans* «արքա» («ժողովրդապետ») և այլ բառերում:²¹ Տեսամոսին հաջորդած թագավորի *Տեւտնու* *teut-ē-os անունը²² ևս պարունակում է *teut- հիմքը, որին հավելվել են -ē- վերջածանցը (հանդիպում է «Քաղդեացոց» արքայացանկի այլ անուններում ևս) և -os վերջավորությունը: Քանի որ հիշյալ անուններով Ասորեստանի (ինչպես նաև Քաղդեա//Բաբելոնի) թագավորներ գոյություն չեն ունեցել, ուստի իրավամբ կարելի է մտածել, որ ոչ միայն Տեսամոսի և Տեւտնուի, այլև «Քաղդեացոց» կոչված արքաներից շատերի դեպքում գործ ունենք Ասուվայի իրարահաջորդ արքաների կամ նրա տարբեր շրջաններում (միաժամանակյա՞) իշխած ցեղապետ-արքաների հետ: Վերջին դեպքում ուշագրավ է հունական աղբյուրների հաղորդումները Տրոյայի թագավոր Պրիամոսի դաշնակիցների թվում փոքրասիական *Լարիսա* քաղաքից եկած Տեսամոսի (*Τεσταμος*) թոռների մասին: Ի դեպ, սրանց պապի անունը գրեթե նույնական է նաև հունական

¹⁸ *Адонц Н.* Армения в эпоху Юстиниана, Ер., 1971, С. 249-250, 251-252, *Ղափանցյան Գ.*, նշվ. աշխ., էջ 46: Տրոյական պատերազմին մասնակցած գորամասը պետք է բաղկացած լիներ ոչ թե «եթովպացի»-ներից, այլ հայ կառամարտիկներից և կառավարներից՝ *etiop-ներից, որոնք լինելով խեթական ծառայության մեջ, խեթ թագավորներին ենթակա Ասուվայում (Տրոյան և Բլիոնը ներառյալ) խեթերի և հոմերոսյան տրոյացիների հետ միասին կռվել են հույն արքայացիների՝ Ախիլլայի դեմ (տե՛ս Պետրոսյան Ս., Պատմականը Զարմայր Նահապետի մասին ավանդազրույցում, էջ 28-32):

¹⁹ *Խորենացի, Ա, Ժթ:*

²⁰ *Չահուկյան Գ.*, *Հայերենը և հնդեվրոպական հին լեզուները (այսուհետև՝ ՀՀՀԼ),* Եր., 1970, էջ 75:

²¹ *Гамкрелидзе Т., Иванов В.* Индоевропейский язык и индоевропейцы (այսուհետև՝ *ИЯИ*), т. I-II, Тб., 1984, т. II, С. 743.

²² *Խորենացի, Ա, Ժթ:*

ուրիշ ավանդագրույցներում հիշատակված և թեսալական Լարիսայում երբեմն իջիած Տևտամիսի (Τευταμης, Τευταμιδας) անվան հետ:²³

Դժվար չէ նկատելը, որ «Քաղղէացոցն» արքայացանկի անուններից շատերը առաջին իսկ հայացքից բացահայտում են աքաղերենին խորթ, բայց հնդեվրոպական լեզուներին հարազատ իրենց բնույթը: *Տևտամնու* և *Տևտևնու* անունները մասնացույց են անում նախ և առաջ այդ երկու անուններին ծնունդ տված լեզվի պատկանելությունը թրակա-պելասգյան ընդհանրությանը: Մա պատահական լինել չի կարող, երբ ի նկատի ենք առնում ինչպես թրակերենի և պելասգերենի մերձավոր կապերը,²⁴ այնպես էլ այն իրողությունը, որ «Տրոյայի պատմության մեջ ևս կարևոր դեր է խաղացել թրակյան տարրը»,²⁵ որ Փոքր Ասիայի հյուսիս-արևմուտքն ավելի վաղ բնակեցրել էին պելասգները:²⁶ Ստորև կբերենք «Քաղղէացոց» արքայացանկից ուրիշ մի շարք անուններ,²⁷ որոնք ևս բացահայտ հնդեվրոպական՝ մանավանդ թրակա-պելասգյան ծագում ունեն:

3. *Առալիոս* <*aral-i-os արքայանվան մեջ առանձնանում է *aral- հիմքը, -i- վերջածանցը և -os վերջավորությունը: Մրա հիմքի տարբերակներին կարելի է հանդիպել հնդեվրոպական տարբեր լեզուներում «արծիվ» նշանակությամբ: Դրանցից են թրակ. *orol- (Ολορος, Oroles անձնանուններում), հին պլավ. orilū, հրգ. aro, հին իռլ. irar, լիտվ. arēlis, erēlis, լատիշ. ērglis, պրուս. arelis, իւեթ., պալ. *haraš* և այլն:²⁸ Հ.-ե. *or- արմատից ծագած այս բառերի շարքն է դասվում նաև հայ. *ուրուր* «ցին» բառը:²⁹ Կարծում ենք, որ սրանց արմատակիցն է լինելու նաև առասպելական թևավոր շների՝ շնարծիվների, *արալէզ* <*արալ-էզ (տարբերակը՝ *աղէզ*) անունը: Նախկինում արված ստուգաբանությունները մերժվել են Հ.Աճառյանի կողմից:³⁰ *Առալիոս* արքայանվան իմաստը լինելու էր այնպիսին, ինչպիսին է հայ. *Արծուի* (<*արծիվ-ի) անձնանվան իմաստը:

4 և 5. *Բաղէոս*, *Բաղէոս* <*bal-ē-os, որտեղ bal-ը արմատ է, -ē-ն վերջածանց, -os-ը վերջավորություն: Հ.-ե. *bhel- «փայլել» նախաձևից ծագած *bal- արմատը հաճախակի է հանդիպում թրակյան անձնանունների, ցեղանունների և դիցական մակդիրների մեջ. հմմտ. Βαλας, Βαλης, Balius, Βαλιος (թրակյան Ջևս/Յուպիտերի մակդիրն էր), Βαλις (թրակյան Դիոնիսոսի մակդիրն էր):³¹ Հիշյալ անձնանունների տերերը դրանցով, ըստ երևույթին, համարվել են Ջևսի և Դիոնիսոսի պաշտամունքին առնչվող անձինք:

²³ Томсон Дж. Исследования по истории древнегреческого общества. Доисторический Эгейский мир, М., 1958, С. 259.

²⁴ Георгиев В. Исследования по сравнительно-историческому языкознанию (*այլուհետև*՝ Георгиев), М., 1958, С. 140-141, ՀՀՀԼ, էջ 47, 83:

²⁵ Նույն տեղում, էջ 141, ՀՀՀԼ, էջ 44:

²⁶ ՀՀՀԼ, էջ 82:

²⁷ *Խորենացի*, Ա, ժթ:

²⁸ Георгиев, С. 121, ИЯИ, т. II, С. 538.

²⁹ Աճառյան Հ., *Հայերեն արմատական բառարան* (*այլուհետև*՝ ՀԱԲ), հ. III, Եր., 1977, էջ 618:

³⁰ ՀԱԲ, հ. I, Եր., 1971, էջ 260-261:

³¹ ՀՀՀԼ, էջ 52, 55, 70, 79:

6. *Բաղոտոռէս*<*bal-o-tor-ēs արքայանվան առաջին բաղադիրչը նույնական է թրակյան հիշյալ անձնանունների, ցեղանունների և դիցանվանական մակդիրների համապատասխան՝ հ.-ե. *bhel- «փայլել», արմատից ծագած բաղադրիչների հետ: Այս արքայանվան երկրորդ բաղադրիչը հողակապ է, իսկ երրորդ բաղադրիչը՝ -tor-ը, հավանաբար, «տուրք» է նշանակում: Հմմտ. թրակ. *տարաս* բառը և համապատասխան բաղադրիչները *Βελι-տարας*, *Βου-տարας* անձնանուններում և *Συρο-τερης* դիցանվան մեջ: Դրանք բխեցվում են հ.-ե. *dō- «տալ» (որից՝ *do-ro-, *dō-ro- «նվեր, տուրք») արմատից:³² Հմմտ. մանավանդ նույնարմատ բառերից բաղկացած նույնիմաստ *Բաղո-տոռ-էս* արքայանունը և թրակյան *Βελι-տար-ας* անձնանունը: Այսպիսով, *Բաղոտոռէս* արքայանվան իմաստը կամ «Ջուսի տված, Ջուսատուր» (Ջուսի *Βαλις* մակդիրից), կամ «Դիոնիսոսի տված, Դիոնիսատուր» (Դիոնիսոսի *Βαλις* մակդիրից) է: Իմաստի տեսանկյունից հմմտ. հին իրան. *Bagadāta* (>հայ *Բագարատ*>*Բագրատ*), *Քրիստոսատուր*, *Աստվածատուր*, *Խաչատուր*, *Տիրատուր*, սլավոն. *Bogdan* և այլն:

7 և 8. *Ղամպարիտէս*<*lamp-ar-it-ēs, *Ղամբարիս*<*lamb-ar-is արքայանունները «Քաղղէացոց» արքայացանկում կրում են երկու տարբեր անձինք: Այս անունների *lamp-/*lamb- հիմքը նույնական է պելասգյան ծագում ունեցող հունարեն *λαμπάς* «ջահ»³³ բառի հետ: Վերջինիս -ar վերջածանցով *lamp-ar/*lamb-ar ձևից փոխառյալ է (միջնորդավորմամբ) հայ. *լամպար*/*ղամբար*/*ղամպար* «ջահ, ճրագ, լույս, բոց» բառը, որից ունենք անգամ բարբառային (Քղի) *ղամբարուն* «հրաբորբոք» բառը:³⁴ Եթե *Ղամբարիս*/*Lambaris-ը ուղղակի կարող է «ջահ» կամ «լույս» նշանակել, ապա *Ղամպարիտէս*/*Lamparitēs-ը (կազմված -it վերջածանցով) պետք է որ «լուսակիր» կամ «ջահակիր» նշանակեր:

9. *Դեռլիդոս*<*der-kul-os: Այս անվան երկրորդ բաղադրիչի համար հմմտ. թրակյան *Κουλα*, *Κουλια*, *Κουλιος* անձնանունները՝ ծագած հ.-ե. *geu-l- «այրվող ածուխ» նախածնից:³⁵ Իսկ արքայանվան առաջին՝ *դեռ*/*der-, բաղադրիչը նույնն է թրակյան *Δερζεϊλας*, *Δερζελας*, *Δερζαλας*, *Derzenus* անձնանունների առաջին բաղադրիչների հետ: Ի դեպ, սրանցում առկա է ոչ թե *Derz-*, այլ *Δερ-* բաղադրիչը. հմմտ. *Der-zen-us* և *Diu-zen-es* (վերջինս ունի իր հուն. *Διο-γέν-*ից գուգահեռը, որոնցում թրակ. -zen-//հուն. -γέν-<հ.-ե. *g'enēs-):³⁶ Արքայանվան *der- բաղադրիչը կարող էր ծագել հ.-ե. *dher- «պահել, բռնել» արմատից, որից է փռյուգ. *δαρειος* «պահպանող» բառը:³⁷ Այս դեպքում *Դեռլիդոս*/*Derkulos արքայանվան իմաստը լինում է «կրակ պահող, կրակ պահպանող, կրակապահ»՝ քուրմ-արքաների բն-

³² ՀՀՀԼ, էջ 51:

³³ *Георгиев, С. 103; ՀՀՀԼ, էջ 94:*

³⁴ *ՀԱԲ, հ. II, Եր., 1973, էջ 262-263:*

³⁵ ՀՀՀԼ, էջ 55:

³⁶ *Георгиев, С. 120, 133.*

³⁷ ՀՀՀԼ, էջ 108:

րոշ մի անուն: Այս առթիվ հիշենք Ատրպատականի թագավորության հիմնադիր և անվանադիր Ատրպատի անունը,³⁸ որը «կրակի պետ» է նշանակում:

10. *Պեռիտիադէս*<*peri-ti-as (-adēs): Այս արքայանվան երկրորդ բաղադրիչը նույնական է թրակյան *Τι-τορμος*, *Τι-τορμυς* անձնանունների առաջին բաղադրիչների հետ, որոնց հիմքում տեսնում են հ.-ե. *dei- «փայլել, շողալ» արմատը (այն հիմքն է նաև հայ. *տի* «օրվա լույս մասը, ցերեկ» բառի):³⁹ Հմմտ. թրակ.-դակ. *Δι* «աստված, Ջևս», պալ. *Τιγ* «Արևի աստված, արև», փոյուզ. *τιος* «աստծու»:⁴⁰ Արքայանվան առաջին բաղադրիչը նույնական է թրակյան *Παρις*, *Παρος*, *Πορις* անձնանունների հիմքային մասի և թրակյան հետևյալ անձնանունների երկրորդ բաղադրիչների հետ. *Deos-por*, *Zi-par-us*, *Zi-per*, *Muca-por*, *Nato-por-us* և այլն: Մրանք ծագում են հ.-ե. *puer- (կամ *pouer-) նախաձևից, որից են նաև դակ. *per* «որդի», լատին. *puer* «տղա, որդի, պատանի» բառերը:⁴¹ Հնդեվրոպական բերված նախաձևերի հիմքում էլ հ.-ե. *per- «ծնել» արմատն է:⁴² Ուրեմն, *Պեռի-տիաս* (-դէս) արքայանունն ունի «որդի լույսի, ծնունդ լույսի, լուսածին» իմաստը:

11. *Ղալոսթենիս*<*lauo-sten-is անվան առաջին բաղադրիչի հիմքում հ.-ե. *laHyo- «ժողովուրդ, զորք», «արշավանք» արմատն է. հմմտ. հուն. *λαῖFός* «ժողովուրդ», միկեն. հուն. *ra-wa-ke-ta*/*lāwāgetās «զորավար»/փոյուզ. *lawagetai*:⁴³ Փոյուզիայի Միդաս թագավորի *Λαοαλταει* «ժողովրդասեր» (ըստ Պ.Կրեյմերի)⁴⁴ մակդիրում ևս *Λαο-* նշանակում է «ժողովուրդ» (հմմտ. իլյուր. *lav-* «ժողովուրդ»):⁴⁵ Եթե *Ղալոսթենիս* անունը «ժողովրդասուն» է նշանակում, ապա նրա երկրորդ՝ -*սթեն*, բաղադրիչը կարելի է արմատակիցը համարել հայ. *ստին-ք*, *սան*, *սին*, *սուն* և հուն *στίνιον* «կուրծք» (ըստ Հեսիքիոսի) բառերի՝ ծագած հ.-ե. *psen-/*pson/*psn- (ավելի նախնականը *pstēn-)⁴⁶ նախաձևից: Անվան բուն իմաստի պարզաբանման տեսանկյունից ուշազրավ են հայ. *սան* «իբր զավակ, ձեռքի տակ սնուցած ու մեծացրած տղա» և *սին*, *սուն* «պահել, սնուցանել, մեծացնել» բառերը:⁴⁷

12. *Ադտադոս*<*alt-ad-os: Այս արքայանվան առաջին բաղադրիչը նույնական է թրակյան *Ζει-αλθ-ης* անձնանվան երկրորդ բաղադրիչի հետ, որը բխեցվում է հ.-ե. *alt- (<*al-t-) «աճ(եցն)ել, սնել» նախաձևից:⁴⁸ Անվան երկրորդ՝ -*ad-*, բաղադրիչը, հավանաբար, թրակա-պելասգյան զուգահեռն է մակեդոն. *ἀδῆ* «երկինք»,

³⁸ *Strabo*, XI, 13, 1 (*Մտրաբոն, Քաղեց և թարգմանեց Հ.Աճառյան, Եր., 1940, էջ 47*): Հմմտ. նաև *ավեստ. āθravan-* «քուրմ», *հին հնդկ. ātharvā* «քուրմ-կախարդ», որոնց հիմքում տեսնում են «կրակ» (*ավեստ. ātar-*) նշանակող բառերը (*ИЯИ, т. II, С. 788, стр. 4*):

³⁹ ՀՀՀԼ, էջ 55:

⁴⁰ *Георгиев, С. 128, 147; ՀՀՀԼ, էջ 66, 108, 116, 138:*

⁴¹ *Георгиев, С. 122, 128.*

⁴² ՀՀՀԼ, էջ 56:

⁴³ *ИЯИ, т. II, С. 740.*

⁴⁴ ՀՀՀԼ, էջ 115:

⁴⁵ ՀՀՀԼ, էջ 21:

⁴⁶ ՀՄԲ, հ. IV, Եր., 1979, էջ 274-275:

⁴⁷ ՀՄԲ, հ. IV, էջ 170-171, 251:

⁴⁸ ՀՀՀԼ, էջ 69, *Георгиев, С. 126.*

ἀδραία «պայծառ երկինք» և հուն. αἰθήρ «էթեր, օդ, երկինք» բառերի⁴⁹ արմատի՝ ծագած հ.-ե. *aidh- (<*ai- «այրել, լուսավորել») նախածնից: Վերջինից է Գ.Ջահուկյանը բխեցնում նաև հայ. այգ «առավոտ» բառը:⁵⁰ Այս դեպքում, ասուվական արքայանունը նշանակում է «երկնքի սնած, աճեցրած»//«երկնքի աստծու սնած, աճեցրած»:

13. *Սուսարիս* <*Su-sar-is արքայանունը, մեր կարծիքով, ուղղակի կերպով առնչվում է խոզի հնագույն պաշտամունքին: Եվրոպայբնակ հնդեվրոպական ցեղերից շատերի համար այս կենդանին հազարամյակներ շարունակ մնում էր պաշտելի տոտեմ և աստվածներին մատուցվող սրբազան զոհ: Խոզը (վարազ, խոճկոր) հին հռոմեացիների «խոզ-ոչխար-ցուլ» և «խոճկոր-գառ-հորթ» զոհաբերվող կենդանիների դասական եռյակի մեջ առաջինն էր:⁵¹ Եթե թրակա-պելասգյան ցեղերի համար էլ խոզը պաշտելի տոտեմ և զոհաբերության սրբազան կենդանի էր, ապա Մովսես Խորենացու ավանդած «Քաղդեացոց» արքայացանկի *Su-sar-is արքայանվան մեջ դժվար չէ տեսնել *su- «խոզ» բառը՝ արմատակիցը պելասգ. սնց «խոզ»,⁵² հուն. ὄζ, լատին. sūs, հին բարձր գերմ. sū, ավեստ. hū նույնիմաստ⁵³ բառերի: Այս բառերի արմատակիցն է լինելու մակերոն. (թրակյան ծագումով) սոննո «վարագորսի կարճ նիզակ» բառի ս- բաղադրիչը:⁵⁴ Այս արքայանվան –*սար*– բաղադրիչը, ըստ երևույթին, ծագում է հ.-ե. *kér- «աճել, սնել» արմատի ստորին *kr-, ձայնդարձից: Սրանց տարբերակներն են առկա ազգակից լեզուների այնպիսի բառերի հիմքում, ինչպիսիք են հայ. *սեր, սերմն*, հուն. κόρος «ընձյուղ, մատղաշ ձյուղ», լատին creber «խիտ աճած, թավ», լիտվ. šerti «սնուցել», լատին. Ceres «հողագործության հովանավոր դիցուհին» և այլն:⁵⁵ Եթե թրակա-պելասգյան ցեղերի համար ևս խոզը պաշտամունքի առարկա տոտեմ է եղել, ուրեմն, *Սուսարիս* արքայանունը կարող էր ունենալ «խոզի սնած, խոզասուն» իմաստը:

14 և 15. *Մամիթոս* և *Մամիդոս* (<*Mam-ith-os, *Mam-id-os): Երկու անձինք են կրել այս անունները: Հավանաբար, դրանք միևնույն արմատից –ith- և –id- վերջածանցներով կազմված անձնանուններ են: Սրանց *mam- արմատը գալիս է մանկական թոթովանքի *mama (<հ.-ե. *ma-ma «մայրիկ»․ հմմտ. հայ. *մա, մամա, մայր, մամ* «տատ») բառից, որն են տեսնում նաև թրակյան *Μαμα*, *Mama* իզական և *Μαμαῖος*, *Μαμοξίς*, *Μαμοσγης*, *Mamutzis* արական անձնանունների հիմքում:⁵⁶ Ըստ երևույթին, այս անձնանունների *mam- բաղադրիչների տակ հասկացվել է թրակացիների Մայր դիցուհին, որը *Mā* (հ.-ե. *ma, որից՝ *mā-tēr «մայր») անունով

⁴⁹ *Георгиев, С. 72.*

⁵⁰ ՀՀՀԼ, էջ 35:

⁵¹ *ИЯИ, т. II, С. 597.*

⁵² *Георгиев, С. 94.*

⁵³ *ИЯИ, т. II, С. 593.*

⁵⁴ ՀՀՀԼ, էջ 118:

⁵⁵ ՀՄԲ, հ. IV, էջ 204, 206:

⁵⁶ ՀՀՀԼ, էջ 73:

պաշտվել է նաև Փռյուզիայում և Փոքր Ասիայի այլ երկրներում:⁵⁷ Այս դեպքում ասուվական *Մամիթոս* և *Մամիդոս* արքայանունների մեջ արտացոլված է լինելու նրանց կրողների՝ Մայր դիցուհու պաշտամունքին առնչված լինելու իրողությունը (որպես քուրմ-արքաների⁶⁰): Հմմտ. *Դեմետրա* դիցուհու անվան նույնպիսի կիրառումը *Դեմետրիոս*, *Դեմետր*՝ արական անձնանունների տեսքով և *Արտեմիս* դիցուհու անվան նույնպիսի կիրառումը:

16. *Մասքաղէոս* <*mas-khal-ē-os արքայանվան մեջ առկա են *Մաս*- և -քաղ- արմատները և -է- վերջածանցը: Անվան առաջին բաղադրիչը, ըստ երևույթին, «մեծ» է նշանակում՝ ծագած հ.-ե. *meǵa- «մեծ» արմատից: Սրանից են ծագում նաև հայ. *մեծ*, հին հնդկ. máhi, ավեստ. maz-, միջ. պարս. mas, հուն. μέγας, այբ. maθ նույնիմաստ բառերը:⁵⁸ Սրանց շարքն են դասվում նաև իլյուր. maz- «մեծ» բառը և թրակ. Μαζαιος, Μεζαναια, Μεζηνλις, Μανι-μαζος, Πατου-μασης անձնանունների նույնիմաստ բաղադրիչները:⁵⁹ Արքայանվան -քաղ- բաղադրիչի համար հմմտ. հուն. χηλή բառը, որը նշանակում է «ցուլի, այծի երկձյուղ ոտք», «գայլի ճիրան, թռչունի մագիլ», «ճանկաձև գործիք կամ արքան», «նետի ծայրի երկձյուղ մասը» և այլն:⁶⁰ Քանի որ հուն. χηλή բառի հին արտասանությունը եղել է *khēlē, ուստի ճիշտ է լինելու նրա և հայ. *քեղի* <*քեղ*-ի բառի զուգադրումը (բայց ո՛չ հայերենը հունարենից փոխառյալ լինելու, այլ հ.-ե. *sqel- «կորացնել, ծոել» արմատից ծագած լինելու տեսանկյունով): *Քեղի* «ղեկ, ղեկի վերին փայտը կամ ջրի մեջ մխված մասը» բառի և հուն. χηλή բառի կապի առթիվ Հ.Աճառյանը գրում է, որ հունարեն բառի «նշանակությունները բավական են ցույց տալու համար թե փոքրասիական հունարենի մեջ բառս ուներ նաև «ղեկ» կամ նման մի առում»:⁶¹ Այս դեպքում չի բացառվում, որ բառն ունենար փոքրասիական ծագում՝ հունարենին անցած Փոքր Ասիայի արևմուտքի թրակա-պելասգյան ինչ-որ բարբառից: Կարծում ենք, որ *Մասքաղէոս* արքայանունն ունեցել է «մեծ ղեկավար» նշանակությունը՝ «մեծ»-ի (հմմտ. հայ. *մեծ*՝ նաև «շատ, զորեղ, իշխանավոր», այբան. maθ «մեծ», իսկ maθi «մեծն»)⁶² և «ղեկավար»-ի փոխաբերական իմաստներով:

17. *Մպարեթոս* <*spar-eth-os: Սրա առաջին բաղադրիչը թրակերեն *σπαρ* «նիզակ» բառն է՝ առկա թրակյան *Σπαρρα-δοκος* և *Σπαρ-τακος*//*Spar-tac-us* անունների մեջ:⁶³ Վերջինս լատինական ձևն է Հռոմում գլադիատորների և ստրուկների ապստամբությունը գլխավորած հանրահայտ Մպարտակի: Սրանց շարքն է դասվում նաև մակեդոնական *Σπορ-ακ-ης* անունը:⁶⁴ Թրակերեն *σπαρ*- բառի հետ միասին հիշյալ անձնանունների համապատասխան մասերը արմատակիցներն են լա-

⁵⁷ *Георгиев, С. 131, ՀՀՀԼ, էջ 112:*

⁵⁸ *ՀԱԲ, հ. III, էջ 295:*

⁵⁹ *ՀՀՀԼ, էջ 61:*

⁶⁰ *ՀԱԲ, հ. IV, էջ 569:*

⁶¹ *Նույնը:*

⁶² *ՀԱԲ, հ. III, էջ 295:*

⁶³ *Георгиев, С. 122.*

⁶⁴ *ՀՀՀԼ, էջ 75:*

տին. *sparus, sparum* «կարճ նիզակ» և գերմ. *Speer* «նիզակ» բառերի:⁶⁵ Ասուվական *Մպարեթոս* արքայանվան մեջ **spar-* հիմքին հավելվել է *-eth-* վերջածանցը և *-os* վերջավորությունը: *Մպարեթոս* նշանակում է «նիզակավոր, նիզակակիր»: Ի նկատի առնենք, որ հնում նիզակը նաև պաշտամունքի առարկա էր և ցեղային առաջնորդների կարգավիճակի նշանակ:

18 և 19. *Առմամիթոռնու* < Առմա-Միթոռնու < *arma-Mithrēos: Այս արքայանվան երկրորդ բաղադրիչի հետ նույնական արքայացանկի *Միթոռնու* անունը հիմք է տալիս *Առմամիթոռնու* անվան այսպիսի բաղադրիչների բաժանման: Սրանցից *առմա-*ն նույնանում է հին հուն. *ἄρμα* «ձիակառք, մարտակառք»⁶⁶ բառի հետ, որն այդպիսի իմաստներով կարող է փոխառյալ լինել փոքրասիական լեզուներից. հմմտ. միլ. հուն. *a-mo* «անիվ» (= *armo)՝ հին հուն. *ἄρμα-ի* (*harma*) դիմաց: Ազգակից լեզուների արմատակից բառերից հմմտ. նաև հին հուն. *αρμοζ* «կցվածք, հավելված», լատին. *arma* «հարմարանք, զործիք, զենք», հին հնդկ. *arā-* «անվի ճառագայթ», *aram* «հարմար, բավական», ավեստ *arəm* «հարմար, համապատասխան», հին սլավ. *jarimŭ* «լուծ» և հայ. *յարմար*:⁶⁷ Վերջինս նախորդների նման *h.-ե.* **ar-* արմատից է՝ «կազմված յ նախդիրով, մ աճականով և *-ար* մասնիկով» (Հ.Աճառյան):⁶⁸ Սրա միջոցով կարելի է հասու լինել *Զարմայր* անձնանվան բուն իմաստին, նրանում տեսնելով հնագույն հայերենում ևս գործածված *արմա «կառք, մարտակառք» բառը: Վերջինիս և *այր* «տղամարդ» բառի զուգորդմամբ (հմմտ. *այրեւծի/այրուծի*)⁶⁹ ունեցել ենք *արմայր «կառամարդ»/«կառավար, կառամարտիկ» բառը, որին *q* սաստկականի հավելումով՝ *զարմայր*, այսինքն՝ «կառամարտիկների պե՞տ»: Սրանից էլ անձնանվանական կիրառմամբ (կամ ընկալմամբ)՝ *Զարմայր*:⁷⁰

Առմամիթոռնու անվան երկրորդ բաղադրիչի և *Միթոռնու* < *mithr-ē-os անվան մեջ կարելի է առանձնացնել **միթոռ-* հիմքը և *-ē-* վերջածանցը: Ըստ երևույթին, այս անվան բուն իմաստը «միթոռավոր» է: Եթե ի նկատի առնենք **միթոռ-*ի հետ համահունչ հուն. *μίτροα* «արևելյան խույր, փաթեթոց» և լատիներենից (որի աղբյուրը հունարենն է) փոխառյալ համարվող հայ. *միտր* «պսակ, խույր», *միթր* «լատին ոճով եպիսկոպոսական կամ քահանայական թագ» բառերի⁷¹ նախնական իմաստները, ապա *Միթոռնու* նշանակելու էր «թագավոր»՝ փոքրասիական քուրմ-արքաներին վայել տիտղոս կամ գահանուն: Հ.Աճառյանը, կասկածի տակ առնելով հուն. *μίτροα*

⁶⁵ *Георгиев, С. 122.*

⁶⁶ «*Древнегреческо-русский словарь*», составил И.Х. Дворецкий, т. I-II, М., 1958, т. I, С. 236; ИЯИ, т. II, С. 723.

⁶⁷ ՀԱԲ, հ. III, էջ 387-388:

⁶⁸ ՀԱԲ, հ. III, էջ 380: Հայ. *յարմար* < *յ-արմ-ար* բառը ուշագրավ է ինչպես հնդեվրոպական նախաձևին մոտ իր նշանակությամբ, այնպես էլ իր *յարմ-* մասով հուն. *ἄρμα//harma* «մարտակառք» բառի հնչյունական կողմի հետ ունեցած նմանությամբ:

⁶⁹ ՀԱԲ, հ. I, էջ 173:

⁷⁰ Այս դեպքում պետք է հրաժարվել *Զարմայր* անվան *զարմ մասին տրված «ցեղ, սերունդ» ստուգաբանությունից:

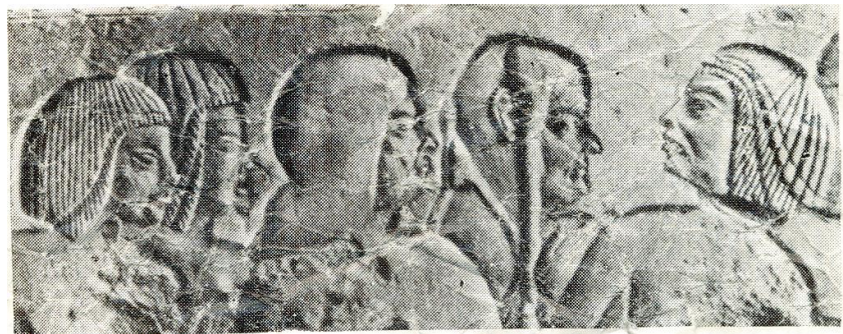
⁷¹ ՀԱԲ, հ. III, էջ 320:

բառը *μίτος* «թել» արմատից բխեցնող տեսակետը, գրում է. «բայց չէ ստույգ. և հավանաբար Փոքր-Ասիականից փոխառությունն է».⁷² Ըստ երևույթին, *Առնամիթոնու* <*Առնա-միթոնու* և *Միթոնու* արքայանուններում արտացոլված է անվանակիր անձանց գահակալության բնույթը: Եթե երկրորդ անունը բնորոշ է եղել քրմական գործառույթներով օժտված գահակալին, ապա առաջինը բնորոշ էր լինելու զինվորական գործառույթներով օժտվածին՝ կառավարտիկների վերնախավի ներկայացուցիչ գահակալին: Դա է շեշտել նրա անվան *Առնա-* բաղադրիչը՝ *Առնա-միթոնու*: Ամենայն հավանականությամբ, նույնպիսի երևույթի հետ գործունենք նաև մեր նահապետի և իր *Ջարմայր* <**q-արմ-այր* անվան դեպքում:

Հավելված

Նկ. 1

Նկ. 2

Խեթական բանակի բազմացեղ կազմի խոստուն վկաներն են եգիպտական պատկերաքանակները: Դրանցից բերված նկար 1-ում գերի խեթական մարտիկները:

⁷² ՀԱԲ, հ. III, էջ 320:

րը ներկայացուցիչներն են եվրոպոիդ ռասայի արմենոիդ մարդաբանական տիպի (թերևս ծագումով Հայկական լեռնաշխարհից լինեն), նկար 2-ում պատկերված մարտիկները հիշեցնում են նույն ռասայի եվրոպարնակ տիպերը (թերևս ասուվացիներ լինեն):⁷³

ВОКРУГ ПАТРИАРХА ЗАРМАЙРА И “ХАЛДЕЙСКОГО” ЦАРСКОГО СПИСКА

___ *Резюме* ___

___ *С. Петросян* ___

В хеттском кодексе законов XIV в. до н.э. племена манда и сала упоминаются как хеттские подданные, ранее освобожденные от повинностей. О представителях этих племен говорится как о колесниках. Потомки манда и сала в виде нахарарских родов Мандакуни и Салкуни древней Армении выступают вместе как в труде Мовсеса Хоренаци (II, 8), так и в “Тахнамаке” (47-е и 48-е листы) и “Зоранамаке” (14-е и 15-е листы). Близость обоих этих родов имеется и по местожительству. Мандакуни – владетели области Аршамуник, а Салкуни когда-то жили южнее Аршамуника в области Тарон. Предки этих родов также жили совместно в этих местах (к северо-западу от озера Ван). Что манда и сала были родственными племенами, вызывают особый интерес этнонимы Manda и Sala, которые этимологизируются на индоевропейско-армянской почве.

По Мовсесу Хоренаци, во время Илионской (Троянской) войны на помощь троянскому царю Приаму отправился служивший ассирийскому царю Тевтамосу армянин Зармайр (I, 20; I, 32). По всей вероятности, в греческом источнике этого рассказа первоначально речь шла не о стране Ассирия, а малоазийской стране Ассува, так как имя *Тевтамос* индоевропейского (фракийско-пеласгского) происхождения. Такого происхождения также большинство имен “Халдейского” царского списка. Такое заключение основывается на фактах, наиболее яркими из которых являются следующие имена: Aralios, Balēos, Balotorēs, Lamparitēs, Lambaris, Derkulos, Peritias (-adēs), Lauostenis, Altados, Susaris, Mamithos, Mamidos, Maskalēos, Sparethos, Mithrēos, Armamithrēos.

Տեղեկություններ հեղինակի մասին

Պետրոսյան Սարգիս Գարեգինի - պ.գ.դ., ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի առաջատար գիտաշխատող,
Մ.Նալբանդյանի անվ. ԳՊՄԻ պատմության և իրավագիտության ամբիոն,
Email: Yahe1996@mail.ru

⁷³ *Sté u Герни О.*, նշվ. աշխ., էջ 128-129 ներդիրի նկ. 5 և 6: *Նուևի Gurney О.*, *Hetyci, Warszawa, 1970*, էջ 131, նկ. 13 և էջ 261, նկ. 56: